

Gyermekotthonban élő testvérek szocializációs és kötődési mintázatai

Titz-Mohácsi Vanda,* Meliska Zoltán** és Széll Krisztián***

DOI: 10.21549/NTNY.42.2023.3.1

A gyermekek stabil érzelmi fejlődéséhez egy megbízható referenciaszemélyre van szükség, míg a kognitív fejlődést rugalmas és jól strukturált környezet támogatja. A családhoz hasonlóan a gyermekotthonban zajló szocializációs és kötődési folyamatokat számos szereplő és interakció befolyásolja. A tanulmány célja, hogy a családból kiemelt testvércsoportok és nevelők percepciója alapján feltárja a gyermekotthonban élő gyermekek szocializációs és kötődési mintázatait, így vizsgálja az egyes aktorok (szülők, testvérek és sorstestvérek, gyermekotthonon kívüli közeli barátok, nevelők, iskola) szocializációjukban betöltött szerepét. A tanulmány alapját adó etnográfiai jellegű kutatás során a gyermekek (7 fő) és nevelők (5 fő) körében megfigyelésekre, interjúkra, kötetlen beszélgetésekre, valamint a gyermekek hivatalos irataiban található információk áttekintésére került sor. Az eredmények alapján a szülők szerepét és funkcióját egyértelműen a nevelők és a gyermekfelügyelők veszik át, a gyermekek általuk kapcsolódnak szüleikhez és az iskolához is. Az általános testvéri kapcsolatokban szoros és gyenge kötődések is megjelentek, egyfajta ambivalencia volt tapasztalható. A sorstestvérek („benti” barátok) inkább játszótársak, vagy „bandázásban” partnerek, a gyermekotthonon kívüli közeli barátok pedig kapcsolódást jelentenek a külvilághoz, illetve egészséges család- és személyközi kapcsolati mintákat is biztosíthatnak. Az iskola szerepe kettős a gyermekotthonban élő gyermekek életében: kapcsolat a külvilággal, illetve siker- és kudarcélmények forrása.

Kulcsszavak: gyermekotthon, testvér, gyermeki percepciók, nevelői percepciók, szocializáció, kötődés

Bevezetés

A szocializáció során a gyermek megtanulja, hogyan lehet értékes tagja a társadalomnak, azaz elsajátítja környezetete normáit, értékeit, kultúráját, szerepeit, melyek jogokkal és kötelességekkel járnak, illetve viselkedési mintákat foglalnak magukban. A szocializáció egész életen át zajlik, sőt reszocializáció is történhet, ami egyrészt a korábban el nem sajátított minták megtanulását, másrészt az életút során bekövetkező életpaszta-
tok mentén megváltozó értékekhez való igazodást jelenti (Andorka, 2002).

A családhoz hasonlóan a gyermekotthon is különféle rendszerek része, melyek között számos interakció zajlik. A gyermekotthonokban zajló komplex szocializációs folyamatokat tehát el lehet helyezni egy többszereplős (szülők, testvérek, kortársak, nevelők, iskola, szociális rendszer) humánökológiai modellben (vö. Bronfenbrenner, 1992). Ezen szereplők kölcsönhatás-rendszerében az ott keletkező tranzakciók a rizikófaktorokat és a védő mechanizmusokat egyaránt magukban foglalják. Egy-egy időszakos krízis, ami minden család életében elő-

* Doktori hallgató, ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, e-mail: mohacsi.vanda@gmail.com

** Önkéntes oktató, ELTE PPK, e-mail: meliska.zoltan@gmail.com

*** Levelező szerző, egyetemi adjunktus, ELTE PPK, Neveléstudományi Intézet, e-mail: szell.krisztian@ppk.elte.hu

fordul, nem okoz tartós megrekedést a gyermek fejlődésében. Komoly problémát jelent viszont, ha a védő faktorok hiányoznak, és nem tudják ellensúlyozni a veszélyeket (Herczog, 2007).

A stabil érzelmi fejlődéshez egy megbízható referenciaszemélyre van szükség, míg a kognitív fejlődést a rugalmas és jól strukturált környezet támogatja. A biztonságosan kötődő személynek interperszonális kapcsolatai is harmonikusak lesznek (Fralely, 2019). A bizonytalan kötődés elsősorban az elhagyatástól való félelemben (szorongóan kötődő személyek), illetve a bensőséges kapcsolatokról való félelemben (elkerülő módon kötődő személyek) nyilvánulhat meg. A bizonytalan kötődés pozitívan korrelál a mentális és a fizikai egészséggel kapcsolatos problémákkal (Bowlby, 1982). Az egyik legnagyobb trauma, amit egy gyermek átélhet, a családból való kiemelés, a gyermekotthonba (más szóval: szakellátásba) kerülés. A családból való kiemelés eredendően gyenge szociális hálót feltételez, mely tovább gyengül azzal, hogy a gyermekek baráti körüktől, a korábbi iskolától is elszakadnak (Zsámbéki, 2004). A felbomló szociális hálózat következménye, hogy a családtagok és a kortárs csoportok jelenléte és szerepe is megváltozik (Perry, 2006). A biztonságos kötődés hiánya okozhat távolságtartást és bizalmatlanságot, azonban a gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek kötődési mintázatait ritkán vizsgálják (Miranda, Tadros, & Molla, 2019).

A szocializáció szempontjából a szülők kulcsszereplők, a fejlődésre ható szociális stimulusok elsősorban tőlük erednek, melyek mennyisége és minősége befolyásolja a személyiségfejlődést (Radványi, 2013). A család érzelmekkel teli közösséget, biztonságos kötődést, valahová tartozást jelent a gyermekek számára, mely tényezők hiánya pótolhatatlan veszteség. Ha az érzelmi szükségletek mellett a fizikai szükségletek sincsenek kielégítve, illetve bántalom éri a gyermeket, az államnak a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben meghatározott esetekben és módon kötelessége kiemelni őt a veszélyeztető környezetből. Sok gyermek elhanyagolva, éhezve, fizikailag bántalmazva, családi konfliktusok keresztútjában él, ennek ellenére retteg attól, hogy elveszíti a szülőt. Ez a félelem komoly stressz, mely fokozódik azzal, hogy a gyermeknek az eseményekre nincs ráhatása (Kopp, 2003).

A szocializációban a szülők mellett a testvéreknek is jelentős szerepük van, ők is alakítják az identitást (Bowlby, 1982; Dunn, 2000; Noller, 2005; Pike, Coldwell, & Dunn, 2005; Bálint, Hódi, & Gál, 2018). Furman és Buhrmester (1985) szerint a testvéri kapcsolat a szülők után a második legerősebb kötődési kapcsolat. A testvéri kapcsolatok kiemelkedő szerepet játszanak a testvérek személyiségfejlődésében, továbbá hatnak a pszichés jólétre és a pszichoszociális készségekre is (Furman & Buhrmester, 1985; Noller, 2005; Wojciak, McWey, & Helfrich, 2013; Wojciak, 2017). A gyermekek általában nehéz körülmények közül és traumákat átélve kerülnek a szakellátó rendszerbe. A környezetükből való kiszakadás után sok esetben a velük maradt testvérek jelentik számukra az érzelmi biztonságot (Rákó, 2014). A testvéri kötelék tehát különleges támogatást jelenthet traumák átélésekor (Noller, 2005).

Egy átlagos családban élő gyermekéhez képest a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek szocializációjának további ágensei vannak. A nevelők, a gyermekfelügyelők és a gyám együttesen szülőhelyettesítő feladatot látnak el. A családot mintázni hivatott kiscsoport, az intézményben élő gyermekek közössége és az intézmény struktúrájában dolgozó egyéb felelősök, valamint az iskola, a tanárok és a diáktársak további szereplőket jelentenek. A gyermekvédelem ökoszisztémájában a gyermek nincs bevonva az őt érintő folyamatokba, döntésekbe, mert a rendszernek erre nincs kapacitása (Zsámbéki, 2004). Ugyanakkor, ha az intézményes szocializáció során a különböző ágensek és a gyermekek együttműködése javítható lenne, a produktív felnőtt életre való felkészítés sikeresebbé válhatna (Rákó, 2014). Ezen hiányosság orvoslására tesznek kísérletet azok az integratív szemléletű kezdeményezések, melyek a gyermekvédelemben élő gyermekeket körülvevő közösségek és ágensek erőforrásainak összehangolását célozzák meg. A fő cél a veszélyeztetett családok szakszerű segíté-

se, a szülői kompetenciák oktatása, melyek segítségével megelőzhető a gyermekek családból való kiemelése. Ezen tevékenységek a gyermekjóléti és gyermekvédelmi területen a szociális munka szolgáltatási jellegének megerősítését hivatottak elérni (Rácz & Bogács, 2020).

Jelen tanulmány célja annak feltárása, hogy a gyermekotthonban élő testvérek és nevelőik percepciója alapján milyen szocializációs és kötődési mintázatok mutathatók ki a gyermekotthonban élő gyermekek esetében, vagyis miként jelennek meg a szülők, a testvérek és sorstestvérek (azaz a gyermekotthonban élő közeli barátok), a gyermekotthonon kívüli közeli barátok, a nevelők, valamint az iskola a szocializációjuk során. A tanulmány alapját adó kutatás a gyermekotthonban élő, tehát családból kiemelt testvércsoportokra és nevelőikre fókuszált.

Szocializáció és kötődés gyermekotthonban, illetve nevelőszülőknél élő gyermekek esetében

A származási család szerepe

A gyermekvédelmi szakellátásba vett gyermekek jelentős részénél a családi szocializációból hiányoznak a szabályok és a keretek, emellett a szülők gyakran mentális problémákkal küzdenek (Hajduska, 2008). Sok gyermeket a szülői bántalmazás miatt emelnek ki a családból, így ők generációkon átívelő erőszak veszélyének vannak kitéve (Linares, 2006). A nem megfelelő családi szocializáció következtében a gyermekek jelentős hányada már deviáns múlttal, sérült személyiséggel kerül a gyermekvédelmi szakellátásba (V. Gönczi, 2017).

Rákó (2014) szerint a gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél öt évnél hosszabb időt eltöltő gyermekek esetében nagyon kicsi az esély arra, hogy visszahelyezzék őket a születési családba, mivel az jelentősen átalakulhat (például új partner, új gyermek születése). Deák (2019) három romániai gyermekotthonban 18–21 éves fiatalok jövőképét vizsgáló kutatásában is arra jutott, hogy a gyermekotthonba kisgyermekkorukban bekerülő fiatalok kapcsolata szinte teljesen megszakadt a születési családdal.

Rácz és Bogács (2020) a gyermekvédelem határán vagy már a gyermekvédelemben élő gyermekek, fiatalok, családok, valamint gyermekvédelmi szakemberek körében végzett kutatásában a családról alkotott képet vizsgálta. Interjúalanyaik szerint a család olyan közösség, mely adott esetben nem feltétlenül rokoni köteleket jelent, hanem az együtt élők szeretetközösségét. A család kapcsán a tradicionális szülői szerepek jelentek meg elvárásként, vagyis az, hogy az apa legyen a családfenntartó, az anya pedig az érzelmi biztonságot teremtsen meg. Ettől a vágyott képtől jelentősen eltértek a megkérdezett fiatalok valós tapasztalatai, hiszen általában érzelmi és fizikai bántalmazásban, elhanyagolásban volt részük.

Zárt intézetben nevelkedő fiatalokkal készített interjúk tanúsága szerint a gyökértelen, szeretetet és következetes nevelést nélkülöző, állandóan változó családi háttér a későbbi deviáns magatartás előzménye (Hege-dús, Fekete, & Sipos, 2016).

Ellingsen, Shemmings és Størksen (2011) Norvégiában végzett, interjúkon alapuló kutatásában 22, minimum 2 éve befogadó családnál, nevelőszülőknél élő 13–18 éves serdülő családi kötődéseit vizsgálta. Az eredmények alapján három fő kapcsolódási mintázat rajzolódott ki: 1. a születési és a gondozó családdal is kötődéskapcsolat (15 fő); 2. a születési családhoz erősebb kötődés (4 fő); 3. a gondozó családhoz erősebb kötődés, a születési család elutasítása (3 fő).

Biehal (2014) Egyesült Királyságban végzett kutatásában olyan gyermekekkel készített interjúkat, akik többségénél a megelőző családi életet a bizonytalanság jellemezte. A kutatásban részt vevő 13 gyermek átlagosan 7–12 éve élt nevelőszülőnél vagy örökbefogadó szülőnél. Az interjúalanyok családi hovatartozásukat te-

kintve négy csoportba voltak sorolhatók: (1) kötődés a gondozó családdhoz, jelenleg nincs kapcsolat a vér szerinti szülőkkel (3 fő); (2) két (születési és gondozó) családdhoz tartozás (4 fő); (3) lojalitáskonfliktus a vérszerinti szülőkkel, kötődési nehézség a gondozó család esetében (5 fő); (4) többszöri áthelyezés után egyik családdhoz sincs kötődés (1 fő).

Miranda, Tadros és Molla (2019) azt vizsgálta, milyen hatással volt a családból való kiemelés a felnőttkori kötődésekre. Hat 26–36 éves amerikai nővel készítették interjút, akik kisgyermekként legalább hat évet töltöttek gyermekotthonban. Az interjúalanyok fő problémaként a kapcsolatok létesítésére és fenntartására vonatkozó nehézségeiket nevezték meg, valamint kiemelték az elhagyatástól, az egyedüllétől való félelemüket is. Gyermekükkel kapcsolatosan jellemző volt a túlzott féltés és az irányukban megélt hipervigilitás (felfokozott éberség/figyelem).

A testvérek szerepe

A gyermekotthonba kerülést követően a gyermekek felének vagy meglazul, vagy teljesen megszűnik a kapcsolata a családjával, beleértve a testvéreket is (Hanák, 1985). Ezzel szemben vannak esetek, ahol a gyermekotthonból kikerült fiatal támogatja, magához veszi testvéreit (Herrick & Piccus, 2005). Hegedűs, Fekete és Sipos (2016) zártintézeti neveltek körében végzett kutatásában a testvérek mint legfőbb segítők jelentek meg, egyes esetekben szülőként funkcionáltak a fiatalok életében. Ugyanakkor a testvéri viszonyokra kettősség is jellemző, egyszerre van jelen bennük a szeretet és a ragaszkodás, illetve a konfliktus és a rivalizálás (Barlay & Péley, 2016). Vannak testvérek, akik erősen kötődnek egymáshoz hosszú ideig tartó elszakíttóság esetében is, míg másoknak felszínes a kapcsolatuk még egymás közelében élve is.

A súlyos nehézséget átélő testvérek esetében a traumák jelentősen befolyásolják a kapcsolataikat és a szocializáció menetét (Conger, Stocker, & McGuire, 2009). McGuire, McHale és Updegraff (1996) szerint a testvéri kapcsolatok változékonysága, a kiegyensúlyozottság és konfliktusosság mintázatának együttes megjelenése különösen jellemző, ha a testvérek sok viszontagságot tapasztalnak meg együtt.

Testvérek együttes elhelyezése: pró és kontra érvek

A legtöbb, gyermekotthonba kerülő gyermek számára a testvérrel, testvérekkel történő közös elhelyezés pozitív élmény a kiemelés nehéz időszakában, mert ilyenkor testvéreik jelentik számukra a családot (Conger, Stocker, & McGuire, 2009). Mind az internalizációs (depresszió, szorongás, szuiciditás, szomatikus problémák), mind az externalizációs (hiperaktivitás, impulzivitás, iskolakerülés, agresszió) problémák megjelenését és erősségét mérő skálákon jobb eredményt mutatnak a testvérükkel együtt elhelyezett gyerekek, mint azok, akik külön gondozási helyre kerülnek (Herrick & Piccus, 2005).

Vannak speciális esetek, amikor indokolt vagy szükségszerű a különválasztás, ilyenek a testvérek közötti erőszak, vagy a helyhiány. Az Egyesült Államokban a gyermekotthonban élő testvérek fele különválasztva él, aminek egyik fő oka a testvérabúzus (Conger, Stocker, & McGuire, 2009). Az együttes elhelyezés következtében a testvérek között olyan kötelék is létrejöhet, amely megnehezíti az új közösségbe való integrálódásukat (Leathers, 2005). A német SOS Gyermekfalvakban rendszerszerű gyakorlat, hogy a testvéreket külön helyezik el, aminek az az elsődleges oka, hogy patológiás kötődési rendszerre figyeltek fel a testvérek között. Álláspontjuk szerint ez káros hatással van az érintett gyermekek személyiségfejlődésére, mivel meggátolja őket új, egészséges kötődések kialakításában (Reimer & Wolf, 2012).

A magyar gyakorlatot egy 2007–2008-as, magyarországi gyermekotthonokra kiterjedő ombudsmani vizsgálat tárta fel, mely szerint a gyermekek nagyjából ötöde-hatoda nem került a testvérével együttes elhelyezésre.

Ennek okai között a férőhelyek hiánya, életkori különbségek, testi vagy értelmi fogyatékoság, bűjtatott örök-befogadás, deviancia, a gyermek saját kérése, illetve a destruktív testvérkapcsolat szerepelt (Szabó, 2010). Bálint, Hódi és Gál (2018) megyei szintű, két év gyakorlatát áttekintő dokumentumelemző vizsgálata megerősítette ezt. A 12 év alatti gyermekek körülbelül hatoda a felsorolt okok valamelyikéből kifolyólag nem került testvérel együtt elhelyezésre.

Támogató és ártó testvérkapcsolatok

Rákó (2014) Hajdú-Bihar megyei gyermekotthonokban végzett kérdőíves kutatásában a családi viszonyokat, a tanulást, a társas kapcsolatrendszerét vizsgálta 13–25 éves serdülők és fiatalok körében. Eredményei szerint a gyermekek több mint harmada elsősorban a testvéreivel beszél meg a problémáit. Lőrincz (2017) egy fővárosi gyermekotthonban élő fiatalok tetováláskultúráját vizsgálta. 70 tetoválással találkozott, melyekből 10 esetben testvérek nevei, motívumai is megjelentek, és gyakorta készültek közös tetoválások, ami a feltétlen bizalom, az egymáshoz tartozás jele volt.

A gyermekotthonból felnőttként kikerülők többsége úgy emlékszik, hogy testvérük támasz volt a gyermekotthonban töltött éveik alatt. Bár az eltelt idő torzíthatja az emlékeket, a testvéri kapcsolat egyértelműen támogató jellegű (Tarren-Sweeney & Hazell, 2005). Wojciak (2017) egymástól elválasztott, távol élő testvérekkel végzett kérdőíves kutatásának eredményei szerint a testvérek pszichés védő hatással voltak egymásra, míg az elválasztottság az érzelmi biztonságérzetet veszélyeztette. Gardner (1996) vizsgálatában egymástól elválasztva nevelkedett gyermekek több mint negytedede a család leírásakor a testvérét, illetve testvéreit nevezte meg családtagnak. Zsubrits (2011) vizsgálatában azt találta, hogy a gyermekek az otthonon kívül elsősorban a szülőkkel és a nem gyermekotthonban élő testvéreikkel tartják a kapcsolatot.

A támogató testvérkapcsolatok kapcsán fontos kitérni a parentifikáció jelenségére is. A parentifikáció során a szülői szerepbe kényszerülő gyermekek (általában egy idősebb testvér) akár éveken keresztül ellátnak a szülői feladatok egy részét, így gondozóként, társként, illetve modellként jelennek meg a testvéreik számára (Furman & Buhrmester, 1985). A legidősebb testvér gyakran fokozott felelősséget érez fiatalabb testvérei iránt, neveli és ellátja őket, amit a gyermekvédelmi szakellátásba kerülést követően is folytat (Conger, Stocker, & McGuire, 2009). A gondozói feladat a nagyobb gyermek életének értelmet adhat, és meg is gyászolhatja annak elvesztését (Herrick & Piccus, 2005).

A származási családban átélt traumák miatt sok mentálhigiénés probléma fordul elő a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek körében, ami negatívan hathat a testvérkapcsolatokra is. A testvérkapcsolatok negatív interakciós sémáit az egyén generalizálhatja más kontextusban (Stauffacher & DeHart, 2006), így az agresszív testvérkapcsolat növeli az antiszociális viselkedés esélyét. A testvérek közötti erőszak erősen befolyásolja a pszichológiai funkciók fejlődését, illetve internalizációs és externalizációs problémákat okozhat, ami által a társas kompetenciák és az iskolai előmenetel is sérülhet (Linares, 2006). Az ártó testvérkapcsolat egy áttételes példája a család átalakulása, új partnerkapcsolat, szülőkkel élő féltestvér születése, míg a nagyobb testvér gyermekotthonban van elhelyezve. Az ilyen tapasztalatok a gyermekek személyiségfejlődésére káros hatással vannak (Reimer & Wolf, 2012).

A sorstestvérek és a „kinti” barátok szerepe

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek jelentős része otthoni környezetéből kikerülve elveszti korábbi külső kapcsolatait (Zsámbéki, 2004). Ennek oka, hogy a távol élő egykori barátaikkal, rokonaikkal szűkszerűen redukálódik a találkozás lehetősége, ami idővel a kapcsolat meglazulásához vezet.

Reimer és Wolf (2012) németországi interjúorozatában a nevelőotthonban nevelkedő gyermekek gyakran hívják egymást biológiai kapocs nélkül is testvéreknek. Gardner (1996) kutatásában egymástól elválasztva nevelkedett testvérek többsége számára a közelükben élő sorstestvérek szorosabb kapcsolatot jelentettek, mint a távol élő édestestvéreik. Hasonlóra jutott Perry (2006) is: kutatásában a 16 éves átlagéletkorú, körülbelül 6 éve gyermekvédelmi szakellátásba került fiatalok jellemzően azt választották, hogy erősebb a kortárscsoporttal és a nevelőkkel való kapcsolatuk, mint a családjukkal. A baráti, sorstestvéri kapcsolatok által a többszörös veszteség traumája enyhülhet.

A barátok társas támogatásának egy formája, ha egy „kinti” barát pozitív életvezetési példát mutat, vagy családmintát ad. Rákó (2014) kutatásában a gyermekotthonban élő megkérdezettek felének gyermekotthonon kívüli, családban élő barátai is voltak. Deák (2019) kutatásából is az derült ki, hogy a gyermekotthonban nevelkedett interjúalanyai többségének voltak bizalmas barátai.

A nevelők, gyermekfelügyelők szerepe

A gyermekotthon sajátos szocializációs, illetve reszocializációs színtér, melynek fő szerepe az ott élő gyermekek családjának helyettesítése, a gyermekek családi háttérének kompenzációja és a gyermekek felnőtt életre való felkészítése (Rákó, 2014). Zsubrits (2011) szerint a gyermekvédelmi szakellátásban a nevelők pedagógiai munkája mentén kialakuló kötődésekben nagy lehetőség rejlik. A gondozásba vétel célja, hogy megszüntesse a gyermeket veszélyeztető tényezőket, ami csökkenti a stresszártalmakat. A nevelők segítenek az iskolai tanulmányokban, támogatják a családdal való kapcsolattartást. A nevelők egy része modellé válik, és bizalmasukká fogadják őket a gyermekek (Rákó, 2014). A gyermekotthonokban olyan szociális hálóba kerülnek a gyermekek, amely segíti a személyiségfejlődésüket és a társadalmi beilleszkedésüket.

A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekeket megterhelő eseményeket követően emelik ki családjukból, ami hirtelen nagy veszteséget jelent számukra, hiszen kikerülnek megszokott környezetükből, távol kerülnek szüleiktől, barátaiktól, elveszítik az addigi kötődésszemélyeket (Whiting, 2000). Az gyermekotthonban töltött első hónapok alkalmazkodással, küzdelmekkel, beilleszkedési nehézségek közepette telnek (Rácz, 2012). Ebben a folyamatban a nevelők és a gyermekek között sajátos viszony alakul ki. Amikor egy gyermek életében nincs jelen szülő, gyakran választ egy szülő-szereplőt, olyan felnőttet, aki jóindulattal van felé, érdeklődik iránta és elvárásokat támaszt irányában (Komlósi, 1997).

Zsubrits (2011) 12–20 éves fiatalok és nevelők közötti kapcsolat tartalmi sajátosságait vizsgálta. Kérdőíves vizsgálatában nyugat-magyarországi gyermekotthonok és lakásotthonok lakói, 92 gyermek és fiatal, valamint 49 nevelő vett részt. A gyermekek számára a kötődést a kölcsönös bizalom, szeretet, tisztelet jelentette. Kötődési motívumok akkor keletkeztek, ha a felnőtt személyisége, számukra vonzó tulajdonságai által megszólította őket. A gyermekek fontos nevelői tulajdonságnak nevezték meg a türelmet, a megbízhatóságot és az őszinteséget. A vizsgálat úgy találta, hogy mind a nevelők, mind a gyermekek három-négy személyhez kötődtek erősebben.

Nagy és F. Lassú (2017) kutatásában az egyik gyermek úgy fogalmazott, hogy amit addigi életében elért, mindazt a nevelőinek köszönhette. Ezt támasztja alá Deák (2019) interjú kutatása, melyben a megkérdezett fiatalok kisgyermek korukban kerültek az intézményekbe, vagyis a gyermekotthon volt számukra az elsődleges szocializációs közeg. Valamennyi interjúalany arról számolt be, hogy pozitív volt a kapcsolatuk a nevelőkkel, így volt mellettük olyan felnőtt személy, akiben megbízhattak, akinek a segítségére számíhattak. A fiatalok biztonságos keretnek érzékelték a csoportokban nevelők által meghatározott napirendet és rituálékat. Hasonlóképpen egy 48 volt állami gondozott fiatallal (19–28 éves) végzett mélyinterjú vizsgálat is azt támasztja alá,

hogy a gyermekotthonokban nevelkedő fiatalok sokat köszönhetnek a gyermekotthonnak, ahol iskoláztatásban volt részük, nevelőik pedig tisztességes életre tanították őket (Hanák, 1985).

Homoki (2017) is rámutat arra a gyermekotthonban nevelkedett serdülők rezilienciáját (rugalmas alkalmazkodóképességét) vizsgáló kutatásában, hogy pozitív összefüggés áll fenn a megkérdezett fiatalok jövőképe, életcéljai, tanulmányi eredményei és a támogató jellegű szocializációs aktorok (például a szülőt helyettesítő gyermekvédelmi szakemberek, tanárok) száma, a velük való kapcsolat minősége között.

Az iskola szerepe

A gyermekek családból való kiemelése sok esetben több hátrányos helyzetet előidéző tényező együttjárásának következménye, melyek közül az egyik általában az, hogy a gyermeket szülei nem járatják iskolába. Mindez rossz hatással van a gyermek tanulási motivációjára és a tanárokhoz való hozzáállására, így tanulmányi eredményeire és felnőttkori foglalkoztathatósági kilátásaira is.

Az iskolai életút sikertelenségét több tényező együttese alakítja, melyek közül különösen meghatározók a roma/cigány származás, a szocioökonómiai státusz és az ezekből következő nyelvi, kulturális és szocializációs eltérések (Széll, 2018). Magyarországon a lakosság arányához viszonyítva a roma származású gyermekek egyértelműen felülreprezentáltak a gyermekvédelem rendszerében (ERRC, 2011), ami hátrányos helyzetüket tovább súlyosbítja. Számukra az iskolában kialakuló személyes kapcsolatok segíthetnek a szociális hátrányok ledolgozásában (Kawachi, 2006), mert ezeken keresztül kapcsolati erőforrásokhoz juthatnak.

A saját családban, a nevelőszülőknél, illetve a gyermekotthonban élő gyermekek iskolai eredményei nagy különbségeket mutatnak. Kutatások igazolják, hogy a saját családban élő gyermekek iskolai teljesítménye jobb, mint a nevelőszülőknél élőké, és lényegesen jobb, mint a gyermekotthonban élőké (Farkas, Rácz, & Szabolcsi, 2014). A gondozási hely a nehézségek ellenére való boldogulás képességét is befolyásolja. A családiasabb környezet elősegíti a reziliencia kialakulását és fejlődését (Homoki, 2017). Hozzáteve, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek nagy része – a kivételek általában fiúk – sikeresen beilleszkedik az iskolába, tanárait elfogadónak, támogatónak érzi (Rausch, 2014). A gyermekotthonban élő gyermekek számára a továbbtanulást elsősorban a szakmaszerzés jelenti, bár vannak kivételek. Deák (2019) kutatásában az interjúalanyok továbbtanulási tervei között szerepelt az érettségi, illetve a felsőfokú végzettség megszerzése is.

A tanulmányi pályafutás sikeressége nagyban függ tehát a nevelkedés helyétől, a gyermekeket körülvevő szakemberek elkötelezettségétől, a velük való kapcsolat mélységétől. Fontos szerep jut a tanároknak és a diák-társaknak is, hogy mennyire fogadják el és mennyire támogatják a gyermekotthonban nevelkedő gyermekeket. Természetesen az egyéni személyiségtényezők sem elhanyagolhatók, mert a veleszületett kitartás hozzájárul ahhoz, hogy egy gyermek eljusson akár a felsőfokú tanulmányokig (Farkas, Rácz, & Szabolcsi, 2014).

Kutatási kérdések

A kutatás a testvérkapcsolatok és a gyermekotthon közötti kölcsönhatásokat a korai szocializáció nézőpontjából, alapvetően a gyermekek személyes perspektívájából vizsgálta, azonban a teljesebb kép megismerése érdekében a nevelők tapasztalatait is feltérképezte. A kutatás tehát a szociális hálózati rendszerrel való kölcsönhatás figyelembevételével ezen kettős perspektíva segítségével vizsgálta a testvérkapcsolatokat, valamint a gyermekotthon és a születési otthon szocializációs szerepét.

Jelen tanulmány alapvető célja annak feltárása, hogy milyen szocializációs és kötődési mintázatok mutathatók ki a gyermekotthonban élő gyermekek esetében. Vagyis arra keresi a választ, hogy mi a gyermekotthonban

élő testvérek és nevelők percepciója a szülők, a testvérek, a gyermekotthonon belüli (sorstestvérek) és kívüli közeli barátok, a nevelők és az iskola életükben betöltött szerepéről.

A kutatási kérdések így a szocializációs ágensekhez köthetők, melyek két fő csoportra oszthatók: (1) A testvérek, a sorstestvérek és a gyermekotthonon kívüli barátok a gyermekek legközelebbi gyermek-ágensei? (2) A szülők, a nevelők és az iskola a felnőtt vagy intézményes ágenseket képviselik? A gyermekek és a nevelők/gyermekfelügyelők nézőpontjának kombinálása lehetővé tette a gyermekotthonban élő gyermekek szociális hálózati rendszerének mélyebb vizsgálatát.

A kutatás módszertani kerete

A gyermekotthoni élet tanulmányozása etnográfiai jellegű, résztvevő-megfigyelő kutatási keretben történt, mely vizsgálati keret alkalmas a gyermekek látásmódjának vizsgálatára is (Docherty & Sandelowski, 1998; Whiting & Lee, 2003). A gyermekek gyakran nem beszéd által adják át az információkat, mivel verbálisan nem tudják magukat magas szinten kifejezni (Kirk, 2007). Adott esetben egy-egy szónak, kifejezésnek más a gyermek és felnőtt értelmezése. Például felnőttként a „barát” mély, bensőséges kapcsolatot jelöl, gyermekként viszont jelöl játszótársat, párt a sorban álláskor, a szomszéd gyereket vagy egy padtársat. Értelmezésüket felnőttként nem kérdőjelezhetjük meg, mert a gyermekek világa egy másfajta értelmezési tartomány, a gyermekek saját perspektívájukból látják az eseményeket (Docherty & Sandelowski, 1998; Whiting & Lee, 2003; Kirk, 2007). Pedagógiai etnográfia esetében a felnőtt koncepciókat félretéve kell értelmezni a gyermekekről gyűjtött adatokat, különben a kutatás kizárólag a gyermekek szociális világának felnőtt interpretációját nyújtja, ami akadályozza megértésüket (Kirk, 2007).

A kutatás hat információforrásra épült:

1. Résztvevő megfigyelés, melynek fókuszában a testvérek egymáshoz és másokhoz való viszonyának, illetve a nevelők és a gyermekek viszonyának megismerése állt. A résztvevő megfigyelés során tehát a környezeti viszonyok és az interakciók, így a gyermek-gyermek, gyermek-nevelő, nevelő-nevelő kapcsolatok kerültek fókuszba. Az információk összegyűjtése a gyermekek között, a hétköznapi életükben tartózkodva történt (hétköznapiokon, hétvégén, ünnepnapon, többféle napszakban).
2. Gyermekekkel készített félig strukturált egyéni interjúk, melyek a testvéri, sorstestvéri és gyermekotthonon kívüli baráti kapcsolatokkal, valamint a gyermekotthonnal, a születési otthonnal és az iskolával kapcsolatos véleményeket tárták fel. Az interjúkérdések elsősorban a szocializációs interakciókra, kapcsolatokra és kötődésekre vonatkoztak. Az interjút egyszerű nyelvezetű, szóbeli és írásbeli tájékoztató előzte meg. A körülményektől, valamint a gyermekek korától és mentális képességeitől függően a gyermek interjúk 4–27 percesek voltak.
3. A nevelőkkel és a gyermekfelügyelőkkel készített félig strukturált egyéni interjúk a nevelők gyermekekre, testvéri kapcsolatokra, „benti” és „kinti” barátokra vonatkozó benyomásainak, valamint a testvérek együttes elhelyezésével, a gyermekotthonok szocializációs szerepével, illetve a gyermekotthon és az iskola viszonyával kapcsolatos véleményeinek feltárását célozták. A felnőtt interjúalanyok a kutatásról írásos tájékoztatót kaptak, illetve írásos beleegyező nyilatkozatot tettek. A felnőtt interjúk 30–40 percig tartottak.
4. Gyermekekkel folytatott kótetlen beszélgetések (és az azokról készült jegyzetek) az egyéni interjúkból származó információk kiegészítését szolgálták. Egyes beszélgetéseket maguk a gyermekek kez-

deményeztek, mások közös játék közben történtek. Az ilyen interakciók természetes, a gyermekek önkéntelen őszinteségén alapuló információforrások voltak.

5. A nevelőkkel és a gyermekfelügyelőkkel folytatott kötetlen beszélgetések (és az azokról készült jegyzetek) a nevelői interjúkat egészítették ki, mivel olyan diskurzust engedtek meg, amely nélkülözötte a hivatalos kereteket.
6. Iratbetekintés a gyermekek aktáiba, mely alapvetően segítette a más módszerekkel gyűjtött információk és a gyermekvédelmi szakellátási rendszer működésének értelmezését. A gyermekvédelmi szakellátás jogi folyamatainak, a gyermekek hátterének, bekerülési körülményeinek, a szülők korlátozott szerepének ezen dokumentált formája teljesebbé tette a gyermekotthon szocializációs szerepének megértését.

Fontos kiemelni, hogy a gyermeki és a nevelői narratíva között az interjúban és a kötetlen beszélgetésekben volt egy lényeges különbség. Míg a gyermekek jelen helyzetükről és a körülöttük élő szereplőkről beszéltek, addig a nevelők a jelen kutatásban részt vevő gyermekek, jelenleg az otthonban élő más testvércsoportok, illetve múltbéli tapasztalataik ötvözetét osztották meg.

A kutatást az ELTE PPK Kutatásetikai Bizottsága engedélyezte, az engedély száma: 2022/75. A kutatás 2022. március 1. és április 9. között zajlott. A teljes tevékenységet megelőzte a Szociális és Gyermekvédelmi Felügyelőség, a Gyermekotthon Szakmai Igazgatója és a gyermekvédelmi gyámok engedélyének bekérése.

A minta jellemzői

A kutatást egy gyermekotthoni központban végeztük, ahol a gyermekek maximum 12 fős csoportokban élnek, melyeket egyidőben két nevelő felügyel. A szakmai munkát csoportvezető nevelők vezetik. A gyermekotthonhoz tartozik belső óvoda és garzonház, mely utóbbiban utógondozói ellátás folyik a 18. életévüket betöltött, de még tanulói jogviszonnyal rendelkező fiatalok számára.

A mintaválasztás hozzáférhetőségi alapon történt. A mintába nagy eséllyel együttműködő gyermekeket választottunk a gyermekotthon segítségével, amely bevett gyakorlat gyermekotthonban végzett kutatások esetében. A mintát a kutatás testvérkapcsolati fókuszja is meghatározta, így két gyermekotthoni csoportban élő testvércsoportok, nevelőik és gyermekfelügyelőik kerültek a tervezett mintába. A gyermekek többségében 12 év alattiak voltak, vagy 12 éves koruk előtt kerültek a gyermekotthonba. A kutatás során a tervezett tizenkettőből a gyermekvédelmi gyám engedélyének hiányában három interjú nem valósult meg, két interjú pedig a gyermekek együttműködésének hiányában hiúsult meg. Így összesen hét gyermekkel készült interjú, akik három testvércsoporthoz tartoztak. A mintából nem zártuk ki a magatartási, illetve tanulási problémákkal küzdő gyermekeket, mert ez biztosította a kutatás inkluzivitását és hitelességét, így kaphattunk teljesebb képet a gyermekvédelmi szakellátásban élők világáról. A kutatási terep előbb ismertetett sajátosságai miatt a minta nem reprezentatív.

A gyermekminta legfontosabb jellemzőit az 1. táblázat tartalmazza (a gyermekek neveit megváltoztattuk). Mindannyian gyermekvédelmi szakellátásban töltötték, illetve töltik gyermekkoruk legalább egy részét. A testvércsoportok jelenleg az otthonban és azon kívül élő tagjainak száma információ értékű a testvéri kapcsolatok elemzéséhez, az interjúk során ezek a testvéri szálak előkerültek. A gyermekvédelmi szakellátásban eltöltött idő a gyermekotthon szocializációs hatását mutathatja. A háromból két testvércsoport gyermekei roma származásúak. Egy gyermek (Zénó) tanulásban akadályozott, egy (Jona) pedig súlyos magatartás- és pszichés zavarral küzd.

Név	Kor (év)	Testvérek az otthonban (fő)	Édes- és féltestvérek az otthonon kívül (fő)	A gyermekvédelmi szakellátásban töltött idő (év)
1. testvércsoport (n=3)	Palkó	4	1	0,25
	Álmos	7	1	0,25
2. testvércsoport (n=6) (R)	Nándi	9	4	1,5
	Zénó*	10	4	1,5
	Domi	13	4	1,5
3. testvércsoport (n=13) (R)	Jona**	13	1	11
	Péter	15	1	11

1. táblázat: A gyermekminta jellemzői, N=7 Megjegyzés: R=roma származás, *=tanulásban akadályozott, **=súlyos magatartási és pszichés zavarral küzdő.

A kutatásban 2 nevelő és 3 gyermekfelügyelő vett részt. A kutatás szempontjából legfontosabb jellemzőiket a 2. táblázat foglalja össze (a résztvevők neveit megváltoztattuk). Hajnalka, Lotti, Zsigmond és Zsuzsa a vizsgált testvérek felelősei. Gellért nem felelős, de van kapcsolata a testvérekkel. Különleges helyzetét az adja, hogy maga is gyermekotthonban nőtt fel.

Név	A gyermekvédelmi szakellátásban töltött munkaévek száma	Munkakör
Gellért	7	Gyermekfelügyelő
Hajnalka	4	Gyermekfelügyelő
Lotti	11	Gyermekfelügyelő
Zsigmond	30	Nevelő
Zsuzsa	30	Nevelő

2. táblázat: A felnőtt interjúalanyok jellemzői, N=5

Elemzési eljárás

A kutatási eredmények feldolgozásának átfogó elméleti háttere és módszerei hasonlóak a konstruktivista megalapozott elmélet (*constructivist grounded theory*) metodológiájához, mely részletes és gondos megfigyelésekre és azok aprólékos elemzésére épít. Az elmélet a jelenségek tanulmányozásából fakadó visszacsatolásokra épül, és 4 fő elemet tartalmaz: (1) az interjúalanyok saját kijelentései magukról és cselekedeteikről, (2) érzelmi viszonyulásuk, (3) mások viszonyulása, (4) az alanyok cselekvéseinek következményei (Charmaz & Belgrave, 2019).

A megfigyelések, a gyermek és nevelői interjúk, kötetlen beszélgetések, valamint az iratbetekintés feldolgozása során alapvető cél volt a kapcsolatok és mintázatok feltárása, a hangsúlyos, visszatérő témakörök, kategóriák, érzések azonosítása (vö. Deatrick & Faux, 1991), valamint az öt szocializációs ágens – szülők, testvérek, sorstestvérek és „kinti” barátok, nevelők, iskola – szerepének feltérképezése. Ennek érdekében került sor a gyermekinterjúk sajátos narratívájának, érzelmeinek, kimondott és ki nem mondott szavainak a nevelőkkel készült interjúk és kötetlen beszélgetések elemeivel történő kombinálására. A kutatás során a szocializációs ágensekről különböző információforrásokból és eltérő mennyiségben keletkeztek információk (3. táblázat). A

testvéri kapcsolatokról az iratbetekintésen kívül minden információforrás jelentős mennyiségű információt biztosított. Nagyrészt ugyanez mondható el a sors-testvérek kapcsán is, annyi különbséggel, hogy a gyermekekkel folytatott kötetlen beszélgetések során kevésbé jelent meg ez a téma. A nevelőikről a gyermekek szívesen nyilatkoztak, míg szüleikről összességében nagyon keveset beszéltek. A szülőkről (és a családról) a nevelőkkel és a gyermekfelügyelőkkel folytatott interjúk és kötetlen beszélgetések, valamint az iratbetekintés szolgált jelentős mennyiségű kiegészítő információval. Az iskola a felnőttek és a gyermekek narratívájában – bár más-más tartalommal – egyaránt helyet kapott. A megfigyelések a személyközi kapcsolatokra nézve jelentős információkkal gazdagították a kutatást, ami alátámasztja az etnográfia mint módszertan választását. Általánosságban az is elmondható, hogy a félig strukturált interjú gyermekek esetében hatékonyabb módja az információszerzésnek, mint a kötetlen beszélgetés.

	Testvérek	Sors- testvérek	Nevelők	Szülők	Iskola
Megfigyelések					
Gyermek nézőpont az interjúkban					
Felnőtt nézőpont az interjúkban					
Kötetlen beszélgetések a gyermekekkel					
Kötetlen beszélgetések a felnőttekkel					
Iratbetekintés					

3. táblázat: A szocializációs ágensekről szerzett információk az információforrás és az információ mennyisége szerint. Megjegyzés: a táblázatban az intenzívebb színek több információt jelölnek.

Azt, hogy melyik nevelő mennyi információval szolgált a kutatásban részt vevő gyermekekről, a 4. táblázat jeleníti meg. Gellért abból a szempontból kivétel, hogy közvetlenül nem felelőse a vizsgált gyermekeknek, így konkrét információt nem tudott adni róluk. Ugyanakkor mivel a gyermekvédelemben nőtt fel, és jelenleg gyermekfelügyelőként dolgozik a gyermekotthonban, a vele készült interjú releváns részei az általános nevelői benyomások feltárásához és a gyermeki percepciók elemzéséhez is felhasználtak voltak. A kutatás bázisát a Hajnalka, Zsigmond, Zsuzsa és munkatársaik által ellátott gyermekek adták (köztük Palkó, Álmos, Nándi, Domi, Jona), melyhez a testvérek által kapcsolódtak a Lotti és munkatársai által ellátott gyermekek (köztük Zénó és Péter).

		Hajnalka	Lotti	Zsigmond	Zsuzsa
1. testvércsoport	Palkó				
	Álmos				
	Nándi				
2. testvércsoport	Zénó				
	Domi				
3. testvércsoport	Jona				
	Péter				

4. táblázat: A gyermekekről szerzett információk a nevelők és az információ mennyisége szerint. Megjegyzés: a táblázatban az intenzívebb színek több információt jelölnek.

Eredmények

A testvércsoportok bemutatása

Az 5. táblázat azt mutatja, hogy ki jelent meg a nevelők narratívájában, és a megfigyelések során milyen intenzitású érzelmi kapcsolódások voltak feltárhatók a nevelők és a gyermekek között. Látható, hogy az érzelmi-kapcsolati háló nagyfokú egyezést mutat az információs hálóval (lásd a 4. táblázatot), vagyis az információ mennyiségével, amit a nevelőktől adott gyermekekről kaptunk. A kötődések erőssége tehát egyértelműen összefügg azzal, hogy mely nevelők, gyermekfelügyelők az adott gyermek felelősei. Az is látható, hogy a legerősebb kötődéseket a hosszú évtizedes tapasztalattal rendelkező nevelők (Zsigmond, Zsuzsa) alakították ki. A négyéves Palkó korából kifolyólag erősen kötődött a szüleit helyettesítő, őt ellátó személyekhez (Hajnalka, Zsigmond, Zsuzsa).

		Hajnalka	Lotti	Zsigmond	Zsuzsa
1. testvércsoport	Palkó (4)	+		+	+
	Álmos (7)				
	Nándi (9)				
2. testvércsoport	Zénó (10)				
	Domi (13)				+
3. testvércsoport	Jona (13)			+	
	Péter (15)		+		

5. táblázat: Érzelmi-kapcsolati háló a nevelők és a gyermekek között. Megjegyzés: A táblázatban az intenzívebb kapcsolódást erősebb szín jelzi, a kifejezetten erős kapcsolódást „+” jel mutatja.

Az első testvércsoport tagjai Palkó (4) és Álmos (7), akik a kutatás időpontjában 3 hónapja éltek a gyermekotthonban. Álmost az apa, Palkót az apai nagymama nevelte. Édesanyjuk évek óta nem tartja velük a kapcsolatot. Apai bántalmazás miatt kerültek a gyermekvédelem látóterébe. Palkót egy korának megfelelőbb kisgyermek csoportba is lehetett volna helyezni, azonban a testvéri kapcsolat érdekében egy csoportban, közös szo-

bában helyezték el őket. Ez megegyezik a magyar törvényi szabályozással és gyakorlattal (Bálint, Hódi, & Gál, 2018), illetve a nemzetközi ajánlásokkal (Conger, Stocker, & McGuire, 2009). Beilleszkedésük nem volt zökkenőmentes, a kutatás időpontjában még hullámzó volt az együttműködőkészségük, ami nem ritka a gyermekotthonba kerülés első hónapjaiban (Rácz, 2012). A családi háttér miatt mindketten nehezen alkalmazkodtak a keretekhez. Palkó kortársainál agresszívebb, durva szavakat használt, otthonról hozott sémákat utánozott. Álmos akadályozott az érzelemkifejezés terén. Testvéri kapcsolatuk ambivalensnek mutatkozott. Ez általánosan is igaz a testvérkapcsolatok egy részére, és fokozottan megjelenik gyermekotthoni közegben (Barlay & Péley, 2016). A kutatás során nem volt látható az ebben az életkorban tipikus kistestvér nagytestvért utánozó és követő magatartása. Álmos nem mutatott testvérét segítő vagy védő magatartást. A gyermekek csecsemőkorú kishúga az apával és új partnerével él, amit a testvérpár korukból kifolyólag nem tudott értelmezni (vö. Reimer & Wolf, 2012). Egy fiatal felnőtt rokon és a nagymama látogatta őket. Az apa 3 hónap elteltével való megjelenése negatív hatást gyakorolt magatartásukra. Az interjúk alkalmával 4–5 perc után türelmetlenekké váltak, és jelezték, hogy szeretnék befejezni. Ennek ellenére mindketten háromszor jelentkeztek beszélgetésre. Az otthonban eltöltött 5. hónaptól testvéri kapcsolatukban pozitív változás, kezdődő kötődés volt megfigyelhető, amit nevelőik az együttes elhelyezés következményeként értelmeztek (vö. Zsámbéki, 2004).

A második testvércsoport tagjai Nándi (9), Zénó (10), Domi (13), Sára (16) és Lala (17). A testvércsoport utóbbi két tagjával, mivel nem voltak elérhetőek, nem készült interjú, ugyanakkor a testvérekkel és a nevelőkkel folytatott interjúk és a megfigyelések alapján róluk is rendelkezésre álltak közvetett információk. Az öt testvér fél évet átmeneti otthonban, az utóbbi egy évben a vizsgált gyermekotthonban élt. Roma származásúak, szüleik súlyos anyagi nehézségei miatt kerültek a gyermekvédelmi szakellátásba. Egy féltestvérükkel nem tartják a kapcsolatot. A testvérek összetartók – ami gyakori mintázat a bekerülést követő években (Linares, 2006) –, kapcsolatukat erős kötődés és szeretet jellemzi. A három fiú elmondása alapján sokat játszanak, beszélgetnek, segítenek egymásnak. Nándi és Domi jobb képességűek, erős iskolába járnak, de tanulási motivációjuk gyenge. Zénó és Lala tanulásban akadályozottak, speciális iskolába járnak, Sára a tanulásra kevésbé motivált. A testvéreket 2+3 megosztásban két külön, de fizikailag egymáshoz közeli csoportban helyezték el. Nándi és Domi közös szobában laknak, kapcsolatuk láthatóan szoros. A másik csoportban Zénó és Sára lakik egy szobában, Lala pedig egyedül. A gyermekek a csoportokba beilleszkedtek, de a testvéri kapcsolaton túl társaikhoz kevésbé kapcsolódnak. Ez a gyermekotthoni testvéri kapcsolatokban nem ritka jelenség (Leathers, 2005). Domi boldogul legjobban a csoporton belül, környezetében elfogadhatja magát mind a felnőttekkel, mind a gyermekekkel. Érett gondolkodású, és szívesen vesz részt a felnőttek beszélgetéseiben.

A harmadik testvércsoport tagjai Jona (13) és Péter (15). A testvérpár 11 éve él a gyermekvédelmi szakellátásban, tehát gyermekkorukat gyakorlatilag itt töltik. Súlyos elhanyagolás miatt kerültek csecsemő- és gyermekotthonba. Később három évig nevelőszülőknél éltek, akik a Jonával tapasztalt problémák miatt „visszaadták” a gyermekeket, ami újabb traumatikus élmény, de nem ritka a gyermekvédelem gyakorlatában (Perry, 2006). Péter emiatt neheztel öccsére, ez a háttére irányában mutatott agresszivitásának. Nyolc édestestvérük van, akik már nem élnek az otthonban, három féltestvérüket egyikük sem említette az interjúkban. Kapcsolatuk ambivalens, komoly konfliktusai vannak. Mindketten erősen hospitalizáltak. Az interjúkban Jona rendszeresen utalt bátyjára, míg Péter őt egyetlen kérdés kapcsán sem említette. Interjúik tartalmában több ellentmondás volt. Jona kifejezetten jó képességű fiú, de súlyos viselkedésproblémákkal küzd, gyakran kezelhetetlennek mutatkozik, dühkitörései vannak, rendszeresen kiszökik az otthonból. Pszichés problémájára gyógyszeres kezelést kap. A szakellátott gyermekeknél gyakori externalizáló problémák nála fokozottan jelentkeznek, ami korrelál a korban hozzá legközelebb álló testvérral megélt konfliktusokkal is (vö. Stocker, Burwell,

& Briggs, 2002). Péter szerényebb képességű, szakmát tanul. Esetükben az ellentétek és az agresszió mellett külsejük, szókincsük sok hasonlóságot mutat. Mindkettőjükben erős a szabadságvágy, a gyermekotthoni létet egyfajta bezártságként élik meg.

A gyermekek percepciói

Szülőkről

Egy amerikai kutatásban (Whiting & Lee, 2003), amit 7–12 éves gyermekek körében végeztek, az interjúalanyok több mint fele számolt be a biológiai családban történt negatív eseményekről. Ezzel szemben jelen kutatásban ez a korosztály a családjáról szinte egyáltalán nem nyilatkozott, akik pedig igen, azok közül senki sem említette, hogy a születési családban bármiféle nélkülözést élt volna meg. Nándi, Zénó és Palkó fejezte ki egyértelműen, hogy ott az otthon, ahol a szülei.

A család megítélése kapcsán a 13 éves Domi tekinthető kivételnek, akinek sok mély és megrázó gondolata volt a szüleivel kapcsolatban. A vele készült interjúból kiderült, hogy egyes kisgyermekkorai emlékei traumatizálták őt. Magasfokú érzelmi intelligenciára vall, hogy nem illette a gyermekotthont negatív szavakkal, nem kritizált sem körülményeket, sem embereket. *„Ha nekem lenne gyerekm, mindent megtennék, hogy ne legyen olyan helyzet, hogy gyermekotthonba kelljen kerülnie.”* (Domi). Domi képes arra, hogy átkeretezze életének negatív eseményeit, ami komoly lelki erőforrásokra, rezilienciára utal.

Nándi és Domi megnyilvánulásaiban egyfajta „intelligens” lázadás és a szükségszerű elfogadás kettőssége érhető tetten (értsd: *„én nem ide tartozom, de most itt kell lennem”*), ami mind a szülők, mind a gyermekotthon felé megmutatkozott. Ehhez hasonló kettősségek gyakoriak gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél élő gyermekek esetében (Ellingsen, Shemmings, & Størksen, 2011; Biehal, 2014).

Testvérekről

Minden gyermek beszámolt arról, hogy testvérével rendszeresen játszik. Ezt a megfigyelések is alátámasztották. Egy másik közös jellegzetesség, hogy önmagát minden gyermek jó testvérnek tartotta. *„Van egy csomó élmény, amit átélünk, együtt nevelkedünk. Mellettük vagyok a bajban.”* (Domi).

Legtöbbször legalább egy testvérükről nyilatkozták, hogy jó vele a kapcsolatuk. A „jó” meghatározása, körülírása kihívást jelentett, ami nem ritka alulszocializált háttérből származó gyermekek esetében (Kirk, 2007; Lőrincz, 2017). A fiatalabb gyermekek, Palkót kivéve, említették, hogy a testvéreiktől különféle jó dolgokat tanultak. Jona számára pedig a jó testvérkapcsolatot elsősorban az jelentette, hogy kiviszik az otthonból.

Az otthonban élő testvérek mellett megjelentek az otthonon kívüli édes- és féltestvérek is. Péter például azt mondta tíz évvel idősebb bátyjáról: *„Olyanok vagyunk, mint az ikertestvérek. Egymástól tanulunk.”* (Péter).

Az első testvércsoportból Álmos kezdetben időnként megszegényítette vagy beárulta 4 éves öccsét. Ez a magatartása az 5. hónaptól pozitívan változott. Arra a kérdésre, hogy örül-e annak, hogy most együtt laknak, rövid igennel válaszolt. Palkó viszont árnyalta ezt a képet: *„Nem szeretem az Álmost, csak együtt játszok vele.”* (Palkó).

Az otthonban élő testvér mint legfőbb bizalmas a második testvércsoportban (Nándi, Zénó, Domi, Sára, Lala) jelent meg. Egy alkalommal a 17 éves Lala, a legidősebb fiú, apáskodó módon öccse fejét megpusztilva köszöntötte a 13 éves Domit, majd távozáskor fejét megsimítva távozott: *„Szia tesó!”* Zénó szerint a jó testvér az, aki megosztja vele az édességet. Nándit a testvérei tanították meg biciklizni, ami általában tipikusan szülői feladat (Furman & Buhrmester, 1985). Nándi focizni és egyéb játékokat is a testvéreitől tanult.

Sorstestvérekről, „kinti” barátokról

A kisgyermek, kisiskolás, serdülő, fiatal és felnőtt barátságok természetesen különböznek egymástól, így elfogadtuk, hogy az otthonban élő gyermekek látásmódjuknak megfelelően mit neveztek barátságnak (vö. Docherty & Sandelowski, 1998; Whiting & Lee, 2003; Kirk, 2007). Minden gyermek utalt az otthonon belüli baráti kapcsolatokra, otthonon kívüli barátot hét gyermekből négy említett. Sorstestvéri szorosságú kapcsolatra három gyermek utalt: Domi („Majdnem tesó, inkább unokatesó.”), Jona („Gyuri olyan, mintha a testvérem lenne. Jószívű, mindent megoszt velem.”), és Zénó („Jona legjobb barát, olyan, mint egy testvér.”).

Az interjúk során a „benti” közeli barát (azaz sorstestvér) és a „kinti” barát jelensége újra, meg újra előkerült. Dominak például saját elmondása szerint igen szoros benti és „kinti” barátja is van, akik között éles különbségeket lát maga is. Esetében a „kinti” barát egészséges család- és tanulási mintája pozitív irányban befolyásolhatja őt a későbbiekben (vö. Kawachi, 2006).

„Vannak jóbarátok, de a testvéri szintet nem üti meg senki. [...] Nagyon sok jóbarátom van, kint is.” (Péter).

„Egy gyermekotthonos gyerek és egy normál gyerek sokban különbözik.” (Domi).

Gyermekotthonról, nevelőkről

Egy kivétellel – Jona, aki több programot szeretne –, minden gyermek úgy nyilatkozott, hogy a gyermekotthonban semmi nem hiányzik, vagy csupán tárgyi dolgok hiányoznak, mint például egy bicikli, több játék és pénz. Péter semmiképpen sem menne vissza szüleihez, otthonának a gyermekotthont tekinti, ami gyakori a hosszú éveket gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél élő gyermekek esetében (Ellingsen, Shemmings, & Størksen, 2011).

„Hol van, ha hazamegyek? Itt (értsd: a gyermekotthon). Oda nem mennék haza (értsd: születési otthon).” (Péter).

A gyermekek válaszaikban tömören fogalmaztak a nevelőket illetően: a nevelők jók. Hasonlóan más kutatók eredményeihez (Rákó, 2014; Wojciak, 2017; Deák, 2019) az interjúk során a nevelőkkel kapcsolatban elsősorban a kedvesség és a közeli viszony került elő. Ezt támasztották alá a megfigyelések és a kötetlen beszélgetések is, melyek során tetten érhetőek voltak a gondoskodás verbális és nonverbális jelei.

„A nevelők jók, jó fejek, bensőséges viszony van. Kedvesek, tisztelnek minket, mi is őket, ha szemtelenek, mi is szemtelenek vagyunk. De amúgy nagyon jól kijövünk mindenkivel, baráti szinten vagyunk.” (Péter).

Minden iskoláskorú gyermek utalt rá, hogy a nevelők segítik őket a tanulásban, illetve nekik mondják el, hogy mi történt velük az iskolában. A *Mit tanultál a gyermekotthonban?* kérdésre az óvodás Palkó válaszként elénekelte a „Boci-boci tarka” két teljes versszakát.

Az iskoláról

A gyermekotthonban élő gyermekek iskolával kapcsolatos percepciói vegyes képet mutattak. Érzik az iskola fontosságát, még akkor is, ha nehéznek vagy unalmasnak tartják. Ugyanakkor tanulási motivációjuk erősítése érdekében külső segítségre szorulnak. A tanárokkal kapcsolatban a „kedvesek”, „jófejek”, „szigorúak” jelzők fordultak elő leggyakrabban az interjúk során.

„Az iskola hányinger, utálok. De azért kell odamenni, hogy okosak legyünk. A János vitézt ott tanultam.” (Jóna).

„Az jut eszembe róla, hogy hányinger, nem a gyakorlat, hanem az elmélet. A tanárokkal nincs baj.” (Péter).

A kutatásban részt vevő gyermekek közül egyedül Domi esetében jelent meg, hogy egyetemre szeretne majd menni. Ezt a vágyat egy számára vonzó modellszemély példája keltette fel benne. Domi szülei végzettségét is felsorolta, mintegy minősítve azok gyengeségét, ami V. Gönczi (2017) szerint jellemző a szakellátásba kerülő gyermekek esetében. A többiek szakmaszerzésben vagy maximum az érettségi megszerzésében gondolkoznak.

Álmos az első interjúkor minden „miért” kérdésre elkerülte a válaszadást, ezért a második interjúban szabadon választhatott témát. Az iskoláról szeretett volna beszélni, azon belül a sportról és a matematikáról. Az interjú végén elszavalta a „Talpra magyar”-t.

A nevelők és a gyermekfelügyelők tapasztalatai

A szülőkről

Minden interjúalany arról számolt be, hogy a szülők a legtöbb gyermekotthonba kerülő gyermek esetében alulszocializáltak, sok esetben anyagi és lakhatási nehézséggel küzdöttek, sokan roma származásúak, ami egyezik az országos tapasztalatokkal (vö. ERRC, 2011). Hajnalka és Zsuzsa kiemelték, hogy a csoportokban éles különbség látszik a szegénység ellenére szeretetben nevelt gyermekek és az elhanyagoló, bántalmazó szülők gyermekei között. Az előbbi esetben a kapcsolattartások során is látható, hogy a szülők komolyan érdeklődnek, és erőfeszítéseket tesznek, próbálnak szülőként funkcionálni (például kabátot vásárolnak, fodrászhoz viszik a gyermeket). Gellért, Lotti és Zsigmond említett olyan esetet, hogy a gyermek nem megy le a kapcsolattartásra, nem akar hazamenni hétvégére, mert nem kap ellátást, szeretetet és figyelmet.

Herczog (2007) szerint a jelzőrendszert kellene hatékonyabbá tenni, a veszélyeztetett családokat idejekorán, elméleti-tudományos megalapozottságú, modellezhető beavatkozásokkal segíteni, és a gyermeket csak akkor kiemelni, ha elkerülhetetlen. Ugyanakkor Zsuzsa és Zsigmond a rendszer hibájának tartják, hogy esetenként évek telnek el az első jelzések és a családból való kiemelés között. Ez szerintük a szocializáció szempontjából elvesztegetett idő, és behozhatatlan lemaradást okoz.

„Időben való kiemelés, de kapcsolattartás megmaradása, ha a család együttműködik. Ez lenne az optimális. Nagyon nehéz eldönteni, hogy mikor teszünk jót a gyerekeknek. A 90-es években a gyorsan kiemelt gyerekek többre vitték az életben.” (Zsigmond).

A gyermekotthonban élő gyermekek sajátos helyzetben vannak „szülő-szereplők” tekintetében (Kömlősi, 1997). Hajnalka arra hívta fel a figyelmet, hogy a szülő felügyeleti jogától való megfosztása, a szülő szerepvesztése a gyermekekben is veszteséget okoz. A felügyeleti jog gyakorlása átkerül a gyám kezébe, aki úgy hoz döntéseket a gyermekekről, hogy nincs napi kapcsolatban velük. A kötődés szempontjából a szülőket a gyermekekkel napi szinten foglalkozó nevelők követik, illetve gyakran megelőzik.

A testvérekről

A nevelők szerint a testvéri kapcsolatok minősége a gyermekotthonban gyakran ambivalens, illetve változó mintázatot mutat. Ez normál életút esetében sem ritka (Barlay & Péley, 2016), viszont gyermekotthoni közegben sok kutatás kifejezetten szoros testvéri kapcsolatokról számol be (Linares, 2006). Lotti úgy látja, hogy a

testvéri kapcsolatok 70–80 százaléka mondható jónak a gyermekotthonban. Sok esetben egy idősebb testvér atyáskodik, vagy anyáskodik a kisebbek felett, ezt igyekeznek a nevelők helyén kezelni, a gyermekek az idő múltával „átadják” nekik a feladatot (vö. Conger, Stocker, & McGuire, 2009). Zsuzsa szerint az is meghatározza a testvéri kapcsolatokat, hogy a gyermekek mit hoznak otthonról. Zsigmond pedig úgy véli, hogy a rendszer nem tud egyformán jót tenni a testvércsoportok minden tagjának. *„A testvérpárok általában nagyon támogatók, ha az egyik konfliktusba kerül, megvédik egymást.”* (Hajnalka).

Ha a testvérek fiatalabb korban kerülnek be az otthonba, gyakran maguk is kérik az egy csoportba/szobába helyezést. Később, a kor előrehaladtával legtöbbször lazul, vagy meg is romlik a kapcsolat, mert a gyermekek gyakran korosztályukkal kezdenek bandázni. Gyakori a két szélsőség is, a nagyon szoros és az ellenséges kapcsolat. Adott esetben csoportok közötti áthelyezés is szükségessé válhat. Többes testvércsoportok esetében a korkülönbség miatt jellemzőbb lehet a széttartás.

Az együttes elhelyezésről egyöntetűen támogató a nevelők véleménye, nagyon fontosnak tartják. Kivételek betegség, nagy korkülönbség vagy deviáns viselkedés esetében fordulhatnak elő. Három interjúalany említette, hogy feladatának érzi az úgynevezett testvéri szocializációt, tehát azt, hogy beszélgessen a gyermekekkel a testvéri kapcsolatok fontosságáról. *„A barát elmegy, a szülő meghal, csak ti maradtok egymásnak.”* (Gellért).

A sorstestvérekről, „kinti” barátokról

A sorstestvérek, azaz „benti” barátok tekintetében vegyes a nevelők véleménye. Általában felszínesebbnek látják ezeket a barátságokat. Gellért, Lotti és Zsigmond úgy gondolják, inkább bandák vannak, mint igazi barátok. Lotti egy szoros lánybarátságot tudott felidézni. A sorstestvérek esetében tehát a gyermekek és a nevelők véleménye erősen különbözik. A vonatkozó szakirodalom alapján (Docherty & Sandelowski, 1998; Whiting & Lee, 2003; Kirk, 2007) körvonalazható, hogy ez a „barát” szó gyermek és felnőtt interpretációjának különbsége miatt alakult így.

A „kinti” barátok esetében a gyermekekétől szintén eltérő tapasztalatokat osztottak meg a nevelők. Zsuzsa és Zsigmond szerint nem jellemzőek a „kinti” barátok, mert a gyerekek szégyellik körülményeiket, hogy nincsenek olyan forrásaik, ruházatuk, mint a családban élő gyermekeknek. *„Egy jól szituált család fia felajánlotta, hogy Domi menjen hozzájuk tanulni. De nem megy.”* (Zsuzsa).

Lotti és Zsigmond szerint a legtöbb gyermek intézményfüggő. Lotti úgy látja, általában azért jó, ha vannak „kinti” barátaik, mert új kapcsolatrendszerek építésére ad lehetőséget, melyen keresztül egészséges mintákat láthatnak. Zsigmond szerint ez ritkán fordul elő. *„A többségi iskolákban nem igazán tudnak a társaságban részt venni. Nem mehetnek el bármikor, nincs annyi zsebpénz, az otthonban mások a szabályok.”* (Zsigmond).

Gellért, Lotti és Zsuzsa arról is beszámolt, hogy vannak olyan gyermekek, akik letagadják helyzetüket, mert félnek a kiközösítéstől, az elutasítástól, ami más kutatásokban is megjelenik (lásd például Zsámbéki, 2004). *„Az elején nem mondják el, hogy nevelőotthonosok. Félnék a kiközösítéstől, megítéléstől.”* (Gellért).

A gyermekotthonról, a nevelőkről

A gyermekotthonba kerülés három fő oka jelent meg az interjúban: az iskolakerülés és az ebből fakadó kisebb bűncselekmények elkövetése, a szegénység, illetve a bántalmazás (vö. Linares, 2006; Reimer & Wolf, 2012; Rákó, 2014). A nevelők általános véleménye volt, hogy minél fiatalabb korban kerül egy gyermek a gyermekotthonba, vagy nevelőszülőkhöz, annál nagyobb az esélye a szocializációs hátrányok korrigálásának. Ilyen esetekben a gyermekek jó irányba terelhetők, képesek lesznek szabályok szerint élni, és át tudják venni a nevelők ál-

tal adott pozitív mintákat. „A gyerek választja a felnőttet, hogy kihez kötődik. Ha az a minta nem jó, az a mi felelőségünk.” (Zsigmond).

Gellért szerint a szeretet mint tapasztalat és érzés nagyon hiányzik a gyermekeknek. Ezért a nevelők magatartása, mintája egy életre hatással lehet rájuk. „A gyerekekhez való hozzáállás és türelem, ezt a nevelőmtől tanultam. Azt, amit tőle tanultam, viszem tovább. Én mindig meghallgatom a gyereket.” (Gellért).

Gellért, Lotti, Zsigmond és Zsuzsa hangsúlyozta, hogy rendszeresen beszélgetnek a gyermekekkel a saját életükről, gyermekkorukról. Zsuzsa maga is nagyon szereti ezeket a bensőséges pillanatokot, véleménye szerint a gyermekek is szívesen hallgatják őket, bár nem minden „tanmesének” van egyforma hatása.

Zsigmond gyakran beszél a gyermekekkel a szeretet megnyilvánulásairól és ennek fontosságáról az emberi kapcsolatokban. Van olyan serdülő, aki úgy köszön neki „Szia Papa”. Zsuzsának a 16 éves Sára többek előtt mondta, hogy: „Szeretlek.”. A három női interjúalany anyaszerepe a testi kontaktusban is megnyilvánult. A nevelők az otthonban mintát adnak a gyerekeknek a család, a kapcsolatok egészséges működéséről. Lotti szerint a csoport olyan, mint egy kis család (vö. Zsubrits, 2011; Radványi, 2013; Rákó, 2014).

A gyermekvédelmi gyámok szerepe érintőlegesen, jellemzően a kötetlen beszélgetések során vetődött fel. A nevelők és a gyermekfelügyelők egyöntetűen úgy vélték, hogy a különböző gyámok által végzett tevékenységekben nagy minőségi különbségek mutatkoznak. A velük való kommunikáció és együttműködés nem minden esetben zökkenőmentes. Zsuzsa véleménye szerint a szülőséget a gyámok esetében kiválasztási feltételként kellene alkalmazni.

Az iskoláról

A nevelők és a gyermekfelügyelők véleménye megosztott volt az iskolával kapcsolatban. Az iskola, a tanulás a gyermekek jövőjét meghatározó tényező, ettől függ, hogy a gyermekek tudnak-e önálló, egészséges életvitelt kialakítani, családot alapítani, a társadalom hasznos tagjaivá válni (Andorka, 2002).

Zsigmond úgy véli, hogy a gyermekek sokszor nem érzik jól magukat az iskolában, mert ők mások, kevesebbnek látják magukat a családban élő kortársaik mellett. Zsuzsa és Gellért szerint a gyermekek szeretik az iskolát, mert egyfajta kimozdulást jelent a gyermekotthon közegéből: „Van olyan gyerek, aki betegen is el akar menni iskolába.” (Gellért).

Lotti szerint a gyermekotthonba kerüléssel sok esetben azért nyerne a gyermekek, mert az intézményeknek kiterjedt kapcsolatrendszere van (vö. Zsubrits, 2011, Rákó, 2014), melyhez az otthonon kívül, a hátrányos helyzetben élő gyermekeknek nem lenne hozzáférése.

A nevelők célja, hogy minden gyermek szakmát szerezzen. Később érettségire is vállalkozik a kikerülő fiatalok egy része. Ez jellemzően akkor történik meg, ha a gyermek legkésőbb kisiskolás korában bekerült a szakellátás rendszerébe.

„Mint egy jó szülő, megrajzoltam a műszaki rajzot. Egyszer megcsinálom, utána majd ő egyedül. A gyerek látja, hogy segítetek, nem érdekel semmi más, ő érdekel.” (Lotti).

Lotti és Zsuzsa arról számolt be, hogy személyesen intézik a gyermekek iskolában való elhelyezését, de sok esetben komoly elutasításba ütköznek, ami független a tanulók etnikai hovatartozásától. Ha az iskolák nyitottak, általában légkörük is befogadó, és a beilleszkedés kevésbé nehezített (Rausch, 2014). Lotti fel szokta ajánlani az iskoláknak, hogy látogassák meg a csoportot, ez azonban ritkán valósul meg. Zsuzsa több negatív iskola-keresési tapasztalatot osztott meg, miszerint a szakellátásban élő, roma származású gyermeket ismeretlenül is

automatikusan elutasítják, pedig adott esetben a gyermekek nem deviáns magatartásúak. Vagyis az előítéletek személyes találkozás és megismerés nélkül lépnek működésbe.

Szocializációs és kötődési mintázatok

Az első testvércsoportból Palkó (4) esetében az „*anyukám, apukám*” voltak azok a kulcsszavak, amelyek visszatérően megjelentek a vele folytatott interjúban. A kislány erősen kötődik több nevelőhöz és gyermekfelügyelőhöz (odabújás, ölebe kéredzkedés, ölelgetés). Mivel őt egyéves korában elhagyta az édesanyja, a női nevelők felé erős szeretetkereső magatartást mutat. Testvére, Álmos (7) esetében a „*Nem tudom megmondani.*” volt az első interjú fő szófordulata, ami alapvetően érdektelenséget fejezett ki. A vele készített második interjúban egy, az érdeklődését kiváltó téma kapcsán (iskola: sport és matematika) már mosolyokkal, magyarázó kézmozdulatokkal kísért érdemi válaszok születtek.

A második testvércsoportot vizsgálva Nándi (9) esetében a „*segít*” a fő motívum. Ő a legfiatalabb az 5 főből álló testvércsoportban. „*Jó gyerek*”, ahogyan bátyja, Domi (13) írja le a kislányt. Magatartása kedves, szeretetreméltó, gyakran próbál viccelődni. Simulékony, engedelmes, így okkal érzi, hogy bátran kérhet segítséget testvéreitől, a nevelőktől és a pszichológusoktól a gyermekotthonban, valamint tanáraitól az iskolában. A Zénóval készült 4 perces interjú alapján nem lehetett kulcsszót megállapítani. Zénó az interjú lényegét nem értette meg, ennek ellenére néhány kérdésre értékelhetően válaszolt. Domi a beszélgetések során többször visszakérdezett „*Érti, hogy mire gondolok?*” mellyel folyamatos visszacsatolást kért. A vele való interjú egy segítő beszélgetésre emlékeztetett. A beszélgetések során komoly összhang alakult ki, érdeklődő volt, készséggel és részletesen válaszolt. Gazdag szókinccsel beszélt. A fiún egyfajta elrejtett szomorúság volt látható viccelődései, hangoskodásai ellenére. Domit a „*más vagyok*” énképpel lehetne a legjobban jellemezni. Roma származására nem utalt. Többször említette ellenben, hogy ő kevesebb, mint például a „*kinti*” barátok, a „*normál*” gyerekek”. Traumatiként értelmezhető kisgyermekkorai élményeiről elmondása szerint nem beszél senkinek, mert vagy nem hinnék el, vagy nem is értenék meg, ez a bezárkózás Whiting (2000) szerint a szakellátásba kerülő gyermekek esetében nem ritka jelenség.

A harmadik testvércsoportból Jona (13) kommunikációjában a „*bandázás*” jelent meg kiemelt módon. A különféle csínytevéseket gyakran maga kezdeményezi, másokat is a normáktól eltérő tevékenységre buzdítva, illetve szívesen vesz részt más gyermekek szabályszegő viselkedésében. A vele készített interjúból, a megfigyelésekből és a nevelők történeteiből is arra lehet következtetni, hogy Jonát a „*csibészes*” énkép jellemzi. Jól jelzi ezt az is, hogy arra a kérdésre, hogy a barátai mit szeretnek benne, azt válaszolta: „*a csibészséget*”. Ezt a képet magatartásával minden adandó alkalommal tovább erősíti. Jona ezáltal különlegesnek tartja magát, miközben csínytevései mögött erős szorongás lappang, ami hanyattatott sorsának és kötődési problémáinak lehet a következménye (vö. Bowlby, 1982; V. Gönczi, 2017). Testvére, Péter (15) esetében a „*kölcsönös tisztelet*” jelent meg legtöbbször, két fő kontextusban: az iskolában a tanárok, illetve a gyermekotthonban a nevelők iránt. Úgy fogalmazott, hogy közöttük kölcsönös tisztelet van. Péter a vele készült interjúban arról vall, hogy mind a gyermekotthoni közösségben, mind „*kinti*” barátai között, sőt testvérei szemében is olyan népszerű és befolyásos egyéniség, akitől mindenki csak tanulhat, beleértve tíz évvel idősebb bátyját is. Elmondása szerint odaadó és segítőkész. A nevelőivel is baráti a viszonya, kölcsönösen kedvelik egymást akkor is, ha vannak konfliktusaik. Ezt az önmagáról alkotott képet nem minden nevelő erősítette meg, azaz elképzelhető, hogy ez egy vágyott énkép.

Összegző megállapítások

Tanulmányunk a gyermekotthonban élő testvérek szocializációs és kötődési mintázatait vizsgálta, számba vette a szülők, a testvérek, a sorstestvérek, a gyermekotthonon kívüli közeli barátok, a nevelők és az iskola szocializációra és kötődésre gyakorolt hatásait. A tanulmány alapját képező kutatás gyermekotthonban élő három testvércsoport (7 fő), valamint nevelők és gyermekfelügyelők (5 fő) körében végzett megfigyelések, interjúk, kötetlen beszélgetések és iratokba való betekintés segítségével vizsgálta a gyermekek szocializációs és kötődési mintázatait. Az információforrások kombinált használata a módszertani triangulációt is szolgálta, ami növelte a kutatás megbízhatóságát és érvényességét.

A kutatás során (Domit kivéve) nagyon széleskörűen beszéltek a gyermekek a szüleikről. Ez a jelenség a kötődési, érzelmi és szocializációs sérülések következménye lehet, ami megromlott szülő-gyermek viszonyt, adott esetben a kapcsolattartás tudatos kerülését eredményezi (vö. Linares, 2006; Hajduska, 2008; V. Gönczi, 2017).

A gyermekotthoni testvérkapcsolatokat bemutató szakirodalomban túlsúlyban vannak azok az eredmények, melyek a gyermekek jó és szoros kapcsolatáról számolnak be (Whiting & Lee, 2003; Herrick & Piccus, 2005; Tarren-Sweeney & Hazell, 2005; Linares, 2006; Rákó, 2014; Nagy & F. Lassú, 2017; Wojciak, 2017). Vannak azonban kutatási eredmények, melyek a testvérkapcsolatokban rejlő kihívásokra is rámutatnak (Linares, 2006; Conger, Stocker & McGuire, 2009; Reimer & Wolf, 2012). A tanulmányunk alapját adó kutatásban az általános testvéri kapcsolatokban mindkét irány megjelent, egyfajta ambivalencia volt tapasztalható.

A három testvércsoportban két testvérkapcsolati mintázat fedezhető fel, mely erős összefüggést mutat a szülői háttérrel. Az otthonban másfél éve élő második testvércsoportban (Nándi, 9; Zénó, 10; Domi, 13; Sára, 16; Lala, 17) kifejezetten erős volt a testvéri kötelék. Ennek hátterében a vérszerinti szülők szerető és ragaszkodó magatartása állhat, ami a rendszeres kapcsolattartásban, ruházat vásárlásban, gyermekeik iránti őszinte érdeklődésben nyilvánul meg. A testvérek helyzetükhöz képest kiegyensúlyozottak, súlyos magatartászavarokat nem mutatnak. A vizsgált gyermekotthoni közegben ez a szoros testvérkapcsolat pszichés védő funkciót mutatott. A testvércsoportot a szülők külföldi munkavállalás miatt egy ideig nem látogatták. Ennek következménye lehet, hogy Domi magatartásában a deviancia jelei kezdtek megmutatkozni (például lopás, hazugság, iskolai teljesítményromlás). Sára időközben terhes lett, és gyermeket szült, anyaotthonba került (második nevelkedési hely). Lala betöltötte 18. életévét, utógondozói ellátásba került egy másik gyermekotthonba (második nevelkedési hely).

A két másik testvércsoport esetében semleges, illetve ellenséges kapcsolat volt tapasztalható az otthonban élő testvérek között, ami független volt a gyermekotthonban töltött időtől. Az első, kisgyermek testvércsoport (Palkó, 4; Álmos, 7), valamint a harmadik, serdülő testvércsoport (Jona, 13; Péter, 15) családi háttere között azonos mintázat volt látható. A gyermekeket korai életkorban elhagyta az édesanya, ezt követően gyermekotthonba kerültek. Nincs aktív és pozitív kapcsolattartás a szülőkkel, az eredeti család felbomlott, az édesapa új partnerrel él, akitől újabb gyermekei születtek. Az első, kisgyermek testvércsoport tagjai azóta nevelőszülőkhöz kerültek, akik rövid időn belül magatartásbeli problémák miatt azonnali gondozásihely-váltást kértek, a gyermekek ezt követően egy másik gyermekotthonba kerültek (harmadik nevelkedési hely). A serdülő testvércsoport mindkét tagja különféle magatartási zavarokkal küzd, ami agresszióban, érzelmi sivárságban, illetve súlyos devianciában nyilvánul meg. Ez utóbbi zavar a leginkább érintett gyermek (Jona) percepciója szerint „csibészség”. Jona gondozási helyét azóta meg kellett változtatni pszichés zavaraiából eredő, önmagára és társaira is veszélyes magatartásának következtében. Jelenleg egy vidéki gyermekotthonban él (harmadik nevelkedési hely). Az idősebb fiúnak, Péternek az egyik felnőtt testvérével van szoros kapcsolata.

A gondozási hely rövid időn belül történő változása nem ritka a gyermekvédelmi szakellátásban (Kopp, 2003; Miranda, Tadros, & Molla, 2019), aminek egyaránt káros hatása van a kötődésre és a személyiségfejlődésre. Ezért is fontosak a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében az elkötelezett szakemberek, valamint a rendszerben élő gyermekek és fiatalok visszajelzései, melyekre tudományos megalapozottságú (stratégiai) fejlesztések épülhetnek, megfelelő források biztosításával.

Sorstestvérek, vagy ahogyan a gyermekotthonban élő gyermekek nevezik, „benti” barátok a gyermekek és a felnőttek beszámolóí alapján is megjelennek a gyermekek életében, de a velük való kapcsolat nem éri el a bensőséges testvérkapcsolatok mélységét. A „benti” barátok többségükben játszótársak vagy „bandázásban” partnerek. A gyermekek egy része megnevezett „kinti”, azaz gyermekotthonon kívüli közeli barátot is, mely kapcsolatoknak két fő funkciója van: (1) kapcsolódás a külvilághoz, (2) egészséges családi és személyközi kapcsolati minták biztosítása. Ezek a kapcsolatok vágyott állapotot és összehasonlítási alapot jelentenek, ami a barátkozás gátja is lehet, mivel a szakellátásban nevelkedő gyermekek jóval több anyagi és fizikai korlát között élnek. Mivel a baráti kapcsolatok jelentős erőforrások, és fontos hatást gyakorolnak az egyén rezilienciájára is (Homoki, 2020), a mélyebb kapcsolatok ápolására, kialakításának ösztönzésére érdemes volna rendszer szinten lehetőséget és pedagógiai, pszichológia támogatást nyújtani.

A nevelők és a gyermekfelügyelők szerepe kiemelkedett minden más szocializációs ágens közül. A gyermek interjúk alapján ők a megbízható, mindig elérhető, egyértelműen pozitív szülőpótló szereplők. A felnőttekkel készült interjúk szakmai elkötelezettségről és elhivatottságról tanúskodnak. Megerősítve Deák (2019), Nagy és F. Lassú (2017), Rákó (2014) és Zsubrits (2011) kutatási eredményeit, jelen kutatás eredményei is arra mutatnak rá, hogy a nevelők és a gyermekfelügyelők rendkívül fontos kötődésszemélyek a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek számára, szüleik szerepét és funkcióját veszik át, a gyermekek általuk kapcsolódnak szüleikhez és az iskolához is.

Az iskola szerepe kettős a gyermekotthonban élő gyermekek életében: (1) a „kinti” barátokhoz hasonlóan kapcsolat a külvilággal, (2) siker- és kudarcélmények, illetve szorongás forrása. A tanulási motiváció csírájában minden gyermekben jelen van, az őt körülvevő szocializációs közegetől függ, tud-e erősödni. A kutatás eredményei alapján a kisebb gyermekek szívesen tanulnak, és örömmel veszik a segítséget, azaz van tanulási motivációjuk, amit a nevelők erősítenek. A nagyobb gyermekeknél ez a motiváció csökken. Fontos kiemelni, hogy vannak iskolák, melyek különféle okokból elutasítják a gyermekotthonban élő gyermekek felvételét. Ez az attitűd tovább súlyosbítja az eredendően is halmozottan hátrányos háttérből érkező gyermekek helyzetét, miközben az iskolai kapcsolatok, „kinti” barátok felemelkedési lehetőséget jelenthetnek számukra.

Fontos hangsúlyozni, hogy a kutatási terep nagyfokú pszichés rugalmasságot és a pedagógiai kompetenciák mozgósítását igényelte, ami a választott kutatási keret adottságának tekinthető. A kutatás nem reprezentatív, a gyermek interjúalanyok kizárólag fiúk voltak, így a lány nézőpont teljesen hiányzik. Mindez azt is jelenti, hogy az eredmények elsősorban a vizsgált jelenségek mélyebb értelmezéséhez járulnak hozzá.

Az elmúlt évek hazai rezilienciakutatásai azt mutatják, hogy a különféle helyi közösségekbe ágyazottság, mint a család vagy a családot helyettesítő aktorok, az iskola, vagy az egyház jelentős szerepet játszik a gyermekvédelmi szakellátásban felnövő gyermekek és fiatalok életében (Homoki, 2020). Ennek tükrében a jelen tanulmányban megjelenő ágensok mint szocializációs tényezők további vizsgálata (kiemelten fókuszálva a testvérekre és az iskolára) értékes – az itt bemutatott kutatás keretein túlmutató – eredményekhez vezethetne.

Irodalom

---

1. Andorka, R. (2002). *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó.
2. Barlay, M.L., & Péley, B. (2016). Testvérkapcsolati Kérdőív hazai adaptációja (SRQ-HU). *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71(2), 257–284. <https://doi.org/10.1556/0016.2016.71.2.2>
3. Bálint, A., Hódi, Á., & Gál, A. (2018) Testvérek elhelyezése a gyermekvédelmi rendszerben: Jogszabály és gyakorlat. In Karlowitz, J. T. (Ed.), *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és a szakmódszertanok köréből* (pp. 195–201). International Research Institute. <https://doi.org/10.18427/iri-2018-0026>
4. Biehal, N. (2014). A Sense of Belonging: Meanings of Family and Home in Long-Term Foster Care. *British Journal of Social Work*, 44(4), 955–971. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs177>
5. Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss*. (2nd ed.). Basic Books. https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT_AND_LOSS_VOLUME_I_ATTACHMENT.pdf (2023.01.09.)
6. Bronfenbrenner, U. (1992). Ecological system theory. In Vasta, R. (Ed.), *Six theories of child development: Revised formulations and current issues* (pp. 187–249). Jessica Kingsley Publishers.
7. Charmaz, K., & Belgrave, L. L. (2019). Thinking About Data With Grounded Theory. *Qualitative Inquiry*, 25(8), 743–753. <https://doi.org/10.1177/1077800418809455>
8. Conger, K. J., Stocker, C., & McGuire, S. (2009). Sibling socialization: The effects of stressful life events and experiences. In Kramer, L. & Conger, K. J. (Eds.), *Siblings as agents of socialization. New Directions for Child and Adolescent Development*, 126, 45–59. <https://doi.org/10.1002/cd.256>
9. Deatrck, J. A. & Faux, S. A. (1991). Conducting Qualitative Studies with Children and Adolescents. In Morse, J. M. (Ed.), *Qualitative Nursing Research: A Contemporary Dialogue*. (pp. 203–223). SAGE Publications. <https://dx.doi.org/10.4135/9781483349015.n24>
10. Deák, E. (2019). Gyermekjóléti rendszerben élők jövőképe. *Korunk*, 30(10), 55–61.
11. Docherty, S. & Sandelowski, M. (1999). Focus on Qualitative Methods Interviewing Children. *Research in Nursing & Health*, 22(2), 177–185. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-240X\(199904\)22:2<177::AID-NUR9>3.0.CO;2-H](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-240X(199904)22:2<177::AID-NUR9>3.0.CO;2-H)
12. Dunn, J. (2000). State of the Art: Siblings. *The Psychologist*, 13(5), 244–249. <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-13/edition-5/state-art-siblings-0> (2023.01.09.)
13. Ellingsen, I. T., Shemmings, D., & Størksen, I. (2011). The Concept of 'Family' Among Norwegian Adolescents in Long-Term Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 28, 301–318. <https://doi.org/10.1007/s10560-011-0234-0>
14. ERRC (2011). *Életfogytiglan: Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben*. Európai Roma Jogok Központja. http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/eletfogytiglan-20-june-2011.pdf (2023.01.09.)
15. Farkas, Á., Rácz, A., & Szabolcsi, J. (2014). Az iskolai karrier támogatása gyermekvédelmi perspektívából. *Szociálpedagógia*, 2(1–2), 19–32. http://real-j.mtak.hu/12223/1/3_kotet_SzocPed_legyetek_jok_ha_tudtok.pdf (2023.01.09.)
16. Fraley, R. C. (2019). Attachment in Adulthood: Recent Developments, Emerging Debates and Future Directions. *Annual Review of Psychology*, 70(1), 401–422. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-102813>
17. Furman, W. & Buhrmester, D. (1985) Children's Perceptions of the Qualities of Sibling Relationships. *Child Development*, 56(2), 448–461. <https://doi.org/10.2307/1129733>
18. Gardner, H. (1996). The concept of family: perceptions of children in family foster care. *Child Welfare*, 75, 161–182.
19. Hajduska, M. (2008). *Krízislélektan*. ELTE Eötvös Kiadó.

20. Hanák, K. (1985). A volt állami gondozottak társadalmi beilleszkedése In Kósáné, O. V. & Münnich, I. (Eds.), *Szocializációs zavarok – beilleszkedési nehézségek* (pp. 146 – 165). Tankönyvkiadó.
21. Herczog, M. (2007). A gyerekek családból való kiemelésének – intézményi elhelyezésének – megelőzése, elkerülése. https://pkg2009.gportal.hu/portal/pkg2009/upload/614923_1242719757_03795.pdf (2023.01.09.)
22. Hegedűs, J., Fekete, M., & Sipos, Sz. (2016). Zárt intézeti neveltek családdal kapcsolatos nézetei. *Metszetek*, 5(4), 139–153.
23. Herrick, M. A. & Piccus, W. (2005). Sibling connections: The importance of nurturing sibling bonds in the foster care system. *Children and Youth Services Review*, 27(7), 845–861. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2004.12.013>
24. Homoki, A. (2017). A gyermekvédelmi szakellátásban élő serdülők rezilienciájának alakulása hazánk három megyéjében és a fővárosban. In Rácz, A. (Ed.), *Komplex módszertanra épülő hatékonyságmérések a gyermekvédelemben. Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek és fiatal felnőttek életútjának vizsgálata a rendszer hatékonyságának mérése céljából* (pp. 79–102). Rubeus Egyesület.
25. Homoki, A. (2020). A reziliencia egyéni nézőpontú megközelítései a humán segítség nemzetközi és hazai gyakorlatában. *Szociálpedagógia*, 15, 52–68.
26. Kawachi, I. (2006). Commentary: Social Capital and Health: Making the Connections One Step at a Time. *International Journal of Epidemiology*, 35(4), 989–993. <https://dx.doi.org/10.1093/ije/dyl117>
27. Kirk, S. (2007). Methodological and ethical issues in conducting qualitative research with children and young people: A literature review. *International Journal of Nursing Studies* 44(7), 1250–1260. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2006.08.015>
28. Komlósi, P. (1997). A család támogató és károsító hatásai a családtagok lelki egészségére. A család helye a társadalomban. In Gerevich J. (Ed.), *Közösségi mentálhigiéné.* Animula.
29. Kopp, M. (2003). A stressz szerepe az egészségromlásban. *Magatartástudomány*, 48(1), 44–48.
30. Leathers, S. J. (2005). Separation from siblings: Associations with placement adaptation and outcomes among adolescents in long-term foster care. *Children and Youth Services Review*, 27(7), 793–819. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2004.12.015>
31. Linares, L. O. (2006). An understudied form of intra-family violence: Sibling-to-sibling aggression among foster children. *Aggression and Violent Behavior* 11(1), 95–109. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.07.001>
32. Lőrincz, A. (2017). Testem a vásznam – az állami gondozott fiatalok tetováláskultúrájának kvalitatív vizsgálata. In Nagy, Á. (Ed.), *Tizenkilencre lapot? Szociálpedagógia a XXI. században* (pp. 318–342). Pallasz Athéné Egyetem – Iuvenisz Ifjúságszakmai Műhely, ISZT Alapítvány. <https://mek.oszk.hu/18600/18641/> (2023.01.09.)
33. McGuire, S., McHale, S. M., & Updegraff, K. A. (1996). Children's perceptions of the sibling relationship in middle childhood: Connections within and between family relationships. *Personal Relationships*, 3, 229–239. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1996.tb00114.x>
34. Nagy, G. & F. Lassú, Zs. (2017). Reziliens serdülők a gyermekotthonokban – Flow-ban, békében a világgal. *Gyermeknevelés*, 3, 1–15.
35. Noller, P. (2005). Sibling relationships in adolescence: Learning and growing together. *Personal Relationships*, 12(1), 1–22. <https://doi.org/10.1111/j.1350-4126.2005.00099.x>
36. Miranda, M., Tadros, E., & Molla, E. (2019). The Experience of Foster Care and Long-Term Attachment. *American Journal of Family Therapy*, 48(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/01926187.2019.1679053>
37. Pike, A., Coldwell, J., & Dunn, J. F. (2005). Sibling relationships in early/middle childhood: Links with individual adjustment. *Journal of Family Psychology*, 19(4), 523–532. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.4.523>
38. Perry, B. L. (2006). Understanding Social Network Disruption: The Case of Youth in Foster Care. *Social Problems*, 53(3), 371–391. <https://doi.org/10.1525/sp.2006.53.3.371>

39. Rácz, A. (2012). Gyermekvédelemben nevelkedők helyzete a kutatások tükrében. In Rácz, A. (Ed.), *Gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei* (pp. 1–34). Rubeus Egyesület. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/24428_gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_elso_kotet.pdf (2023.01.09.)
40. Rácz, A. & Bogács, E. (2020). Arcok és arctalan családok a gyermekvédelemben, *Szociálpedagógia*, 15, 69–93.
41. Radványi, K. (2013). A környezet szerepe a fejlődésben. In Radványi, K. (Ed.), *A legbelső kör: A család. Eltérő fejlődés, vagy krónikus beteg gyermek a családban* (pp. 21–47). Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar. https://www.eltereader.hu/media/2017/02/Radvanyi_Legbelso_kor_a_csalad_READER.pdf (2023.01.09.)
42. Rausch, A. (2014). Gyermekotthonokban, lakásotthonokban nevelkedők társas kapcsolatai. *Kapocs*, 13(3), 13–18.
43. Rákó, E. (2014). *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek életkörülményei*. Belvedere Meridionale. <http://real.mtak.hu/79822/>
44. Reimer, D., & Wolf, K. (2012). Geschwisterbeziehungen in der Fremdunterbringung – Ressourcen und Belastungen. *SOS Dialog, Fach ma ga zin des SOS-Kin der dorf e.V.*, 22–27. <https://www.sos-kinderdorf.de/resource/blob/8772/4ad86b014dc692d507e6e9c94e68e979/sosdialog2012-data.pdf> (2023.01.09.)
45. Stauffacher, K., & DeHart, G. B. (2006). Crossing social contexts: Relational aggression between siblings and friends during early and middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 228–240. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2006.02.004>
46. Stocker, C. M., Burwell, R. A., & Briggs, M. L. (2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 16, 50–57. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.1.50>
47. Szabó, M. (2010). *Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az AJB 3005/2010. számú ügyben*. Alapvető Jogok Biztosának Hivatala. https://www.ajbh.hu/static/beszamolok_hu/2010/pdf/ajob_beszamolo_hu_2010.pdf (2023.01.09.)
48. Széll, K. (2018). *Iskolai légkör és eredményesség. Fókuszban a reziliens és a veszélyeztetett iskolák*. Belvedere Meridionale.
49. Tarren-Sweeney, M., & Hazell, P. (2005). The mental health and socialization of siblings in care. *Children and Youth Services Review*, 27(7), 821–843. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.12.014>
50. V. Gönczi, I. (2017). A gyermekvédelem útvesztői. In Nagy Á. (Ed.), *Tizenkilenc lapot? Szociálpedagógia a XXI. században* (pp. 281–299). Pallasz Athéné Egyetem – Iuvenisz Ifjúságszakmai Műhely, ISZT Alapítvány. <http://mek.oszk.hu/18600/18641/> (2023.01.09.)
51. Whiting, J. (2000). The View from Down Here: Foster Children's Stories. *Child and Youth Care Forum*, 29(2), 79–95. Human Sciences Press, Inc. <https://doi.org/10.1023/A:1009497110958>
52. Whiting, J.B., & Lee, R.E. (2003). Voices From the System: A Qualitative Study of Foster Children's Stories. *Family Relations*, 52(3), 288–295. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00288.x>
53. Wojciak, A. S. (2017). It's complicated. Exploring the meaning of sibling relationships of youth in foster care. *Child and Family Social Work*, 22(3), 1283–1291. <https://doi.org/10.1111/cfs.12345>
54. Wojciak, A. S., McWey, L. M., & Helfrich, C. M. (2013). Sibling relationships and internalizing symptoms of youth in foster care. *Children and Youth Services Review*, 35(7), 1071–1077. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.04.021>
55. Zsámbéki, E. (2004). A lakásotthonokban élő gyermekek helyzete. *Család–Gyermek–Ifjúság*, 13(2), 5–19.
56. Zsubrits, A. (2011). Az érem két oldala: gyermekvédelmi átmeneti ellátásban részesülő fiatalok és nevelőik kapcsolatának összetevői. *Új Pedagógiai Szemle*, 61(1–5), 55–68.

Patterns of socialisation and attachment of siblings in residential care

---

Several actors and interactions impact early socialisation and attachment patterns in family and residential care. A responsible reference person is indispensable for developing emotional stability, while healthy cognitive development necessitates a flexible and well-structured environment. The present study aims to unveil through the perceptions of sibling groups and their caretakers some of the socialisation and attachment patterns of children and youths living outside their birth families in residential care. We gain insight into their roles in these complex procedures by discerning the actors (parents, siblings, soulmates, close friends outside the institution, caretakers, and the school). The study is based on ethnographic research conducted with children (7) and their caretakers (5). It uses a mixed methodology of observations, interviews, and informal conversations, complemented by additional information from the children's files. The results show that caretakers take on parents' various roles and functions; thus, they become essential social actors connecting children with their families and the school. Sibling relationships exhibited signs of both strong and weak attachment, calling for the quality of ambivalence. Soulmates (friends' inside') appear to be playmates or gang peers. In contrast, friends outside represent a link to the 'outside world' and have the potential to show models of a well-functioning family with healthy interpersonal relationships. The perception of the role of the school is two-sided in the life of children in residential care: it connects them to the world outside the institution, while it poses the challenges of success and failure.

Keywords: residential care, siblings, children's perceptions, caretakers' perceptions, socialisation, attachment